

הוריות ט

עניין: גדלהו משל אחיו

שו"ת התשב"ץ ח"א סי' קמב

לפי שראיתי הרבה בני אדם מגמגמים על מה שנהגו בכל קהילות ישראל בכל הדורות לתת פרס לחכמיהם, ונחלים בזה כמה שכתב בזה הענין הרמב"ם ז"ל בפירושו למסכת אבות¹, על כן אחקור בזה הענין כאשר יראוני מן השמים מהגמרא וממקומות אחרים, אם הדבר הזה ראוי או מזה או חובה או יש שם נדנד עבירה, ואני בטוח בכוון של ראשונים שנהגו בעצמם² היחר דבר זה שלא אכשל בדבר הלכה, ושימכררו ויחלצנו הדברים בענין הספק הזה³.

ואומר, כי חובה על כל ישראל לפרנס דרך כבוד לחכמיהם ולדיניהם שומרתם אומנותם, כדי שלא יטרכו להטביל ממלכת שמים בשביל מלאכתם, וכדי שלא יחללו בפני עמי הארץ מפני עושים, ושינהגו בהם כבוד. ויש דבר זה יולא לנו מן התורה על פי מדרש חכמים. אמרו בפרק קמא דיומא⁴ ובהוריות פרק הורה כהן משיח⁵, והכהן הגדול מאחיו⁶ שיהא גדול מאחיו בניו בכה בחוכמה ובעושר, אחרים אומרים מנין שאלו לא שאלו הכהנים מגדלין אותו, תלמוד לומר והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו. וכן מידת הדין נותנת מקל וחומר, שהרי הוא קודם לכל דבר להחיות ולהשיב אבידה לכל אדם, שהרי משנה שלמה שנינו בפרק במתא דהוריות⁷ כהן קודם ללוי לוי קודם ליהודי וגו', ואימתי בזמן שכולם שוים, אבל אם היה ממוזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ, ואמרו בגמרא מנה הני הוא קודם לכהן גדול עם הארץ, ואמרו בגמרא מנה הני מילי, דכתיב יקרה היא מפנינים⁸, מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים, ואפילו מלך שהוא קודם לכהן גדול כדאיחא הכס אמרין הכס דחכם קודם לו, דחכם שמת אין לו כיוצא בו

אגרות משה יו"ד ח"ב קטז

שיבטל מלמודו עיי"ש, ולכן הוא דין ברור ופשוט שנתקבל בכל הדורות אם מדינא אם מתקנה דעת לעשות לה' הפרו תורתך שמותר לעסוק בתורה ולהתפרנס מקבלת פרס או ממה שהוא תלמוד תורה לאחרים או שהוא רב ומורה הוראה. ואין להמנע מזה אפילו ממדת חסידות. ואני אומר כי אלו המחמירים מצד שיטת הרמב"ם הוא בעצת היצחק⁹ כדי שיפסיק מללמוד ויעסוק במלאכה ובמסחר וכדומה עד שלבסוף הם שוכחים אף המקצת שכבר למדו ואינו

היו מקצנים ממנו לשיטת הנכבדות והיקרות ולא לראשי גלויות לא לדיניהם ולא למצוות התורה ולא לא' מהגדולים ולא לשאר בני אדם מן העם אבל מנאל כל דור ודור בכל קהילותיהם שהיה בהן עניי תכלית עושים ופועלים גדול תכלית העושה וחלילה לי לחשוך הדורות ההם שהם לא היו גומלי חסד ורחמים דקה כי אמנם העניי ההוא אילו פשט ידו לקחת היו ממלאים ביתו וזהו פועלים אלה שלא היה רואה אלא היה מסתפק במלאכתו שהיה מתפרנסה אם הם צריכים אם דוחקים והיה צו למה שצדי אדם כי התורה מנעת מזה וכבר ידעת¹⁰ שהלל הזקן היה מוטב עשיר וזהו למד לפני משערים ואבטליון והיה עני תכלית העושה ומעלתו היתה כאשר ידעת מתלמידיו אשר נמשלו כמותו ואהרן ויהושע והקטן שנתלמדו¹¹ רבן יוחנן בן זכאי וז' ואין ספק למשל שאלו היה מורה לנאשי דורו ליהנות מהן לא היו מניחין אותו לחטוב עצים. ור' חנינא בן דוסא¹² שיהא בת קול ואמרה כל העולם [כלן] אינו מן אלה בשביל חנינא בני ויחננו בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש ולא היה מבקש מבני אדם¹³ וקרנא היה דיין בל"י והוא היה דלי דולא וכשהיו צדין בעלי הדין לפניו היה אומר תנו לי מי שידלה במקומי או תנו לי כדי שיתלמד ואדון לכם ואלו היו ישראל שצדוקים לא אכזרים ולא בלתי גומלי חסדים ולא מאכזר חסס מן החכמים וז' עניים שהיה מנהג דורו על שלא היו משערים אותם חלילה להם אבל הם בעצמם היו חסידים מאמינים האמת לעצמם והיו מאמינים בהש"ת ובמורת משה אשר זה יוכה האדם ללוי העושה¹⁴ ולא היו מתירים לעצמם לבקש ממנו מבני אדם והיו רואים שלקחתו היה חלול השם בעיני ההמון מפני שישעיהו התורה מלאכה מהמלאכות אשר יחיה הכס אדם ותחבה בעיניהם והיה מי שעושה זה דבר השם מה ואמנם החבו אלה המתגברים לחלוק על האמת ועל הפקוקים הפשוטים והנגלים בלקיחת ממון בני אדם בלתינו אל על כרחם מהמעשים אשר ימלאו בגמ' מאשי בעלי מומין גופותיהם או זקנים באו בימים עד שא"ל להם לעשות מלאכה שאין תחבולה להם אלא לקחת ממון מאחרים ואם לא מה יעשו ידעו דורו זה לא יורה התורה ואחיה תמלא המעשה אשר הביאו ראיה ממנו¹⁵ באמרו היתה כלניות סותר ממרתק תציל לתמה בעצל מוס שאינו יכול לעשות מלאכה אבל עם היכולת לא המציא אליו התורה דרך: ורבי יוסף היה¹⁶ מוליך עינים ממקום למקום והיה אומר (יפה) [גדולה] מלאכה שמחממת בעליה

רמ"א יו"ד סי' רמו סעי' כא

בחורה¹⁷ ומעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו שנאמר [מהלך קמח, ב] יגיע כפיך כי תאכל וגו'¹⁸ כל המעשים על לבו לעסוק בחורה ולא לעשות מלאכה להתפרנס מן הדקה הרי זה מחלל השם ומצוה התורה¹⁹ שאסור ליהנות מדברי תורה²⁰ וכל תורה שאין עמה מלאכה גוררת עון²¹ וסופו ללסעס הדבריות²² [סא] וכל זה צריכה ויכול לעסוק במלאכתו או בדרך ארץ קצת ולהחיות עצמו²³ אבל זקן או חולה מותר ליהנות ממורטו ושיספיקו לו ב[סב] ויש אומרים דלפילו צריכה מותר²⁴ ולכן נהגו בכל מקומות ישראל שהרב של עיר יש לו הכנסה וספוק מאנשי העיר²⁵ כדי שלא יטרח לעסוק במלאכה בפני הצריכות ויתצוה התורה בפני ההמון²⁶ ודוקא חכם האריך לזה אבל עשיר אסור²⁷ [סד] ויש מקילין עוד לומר דמותר לחכם ולתלמידיו לקבל הספקות מן הנוטים כדי להחיות יד לומדי תורה שעל ידי זה יכולין לעסוק בחורה צריכה²⁸ ומכל מקום מי שאפשר לו להתפרנס היטב ממעשה ידיו ולעסוק בחורה מדת חסידות הוא ומתח אלהים היא אף אין זה מדת כל אדם²⁹ שאי אפשר לכל אדם לעסוק בחורה ולהחכים בה ולהתפרנס בעצמו. וכל זה דשרי היינו שנוטל פרס

מהר"ל

דרך חיים פ"א מ"י

והדבר שהוא כבוד התורה והוא כבוד המקום והוא גורם לאהוב השי"ת, כאשר אין תלמיד חכם צריך לבני אדם. הלא תראה כי היו אומרים ודבר זה גורם בעונותינו בטול כבוד התורה, שאם לא היו הלומדים מתפרנסים מהם היתה התורה מתעלה מעלה מעלה, ובפרק קמא דברכות (ח' ע"א) אמר גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים דאלו בנהנה מיגיע כפו כתיב אצלו אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ואילו בירא שמים כתיב אשרי איש ירא ה' ע"כ. ומאיזה טעם נאמר במי שנהנה מיגיע כפו אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. ופי' דבר זה, כי הנהנה מיגיע כפו אשר הם מעשה ידיו, והוא אשר מסתפק במה שנותן השי"ת אליו ודי לו במה שיש לו, כי אם לא היה מסתפק במה שיש לו לא היה נהנה מיגיע כפו. אבל כאשר הוא נהנה מיגיע כפו מסתפק בודאי בשלו ואינו חסר ולכן הוא נהנה מיגיע כפו.

ומפני זה נאמר עליו אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא. כי לאדם כמו זה, מאחר שהוא בריאה שלימה בעצמו כאשר מורה עליו מדת ההסתפקות שהוא בלא חסרון, לכך ראוי

פירוש המשניות לרמב"ם אבות פ"ד מ"ה

חוקים על ידיהם ועל קולות והביאו בני אדם לחשוב בעצמם גמורה שזה מחוייב וראוי שיעזרו חכמים והתלמידים והאנשים המתעסקים בחורה ומורתן אומנותן וזה הכל טעות ולא מנאל בחורה ולא בדברי החכמים דבר שיאמת אותו ולא רגלים שישען עליהם כלל שאנחנו כשנענין בדברי ר"ל לא נמלא אלאם שהיו מבקשים ממנו מבני אדם ולא חסידים ממנו לשיטת הנכבדות והיקרות ולא לראשי גלויות לא לדיניהם ולא למצוות התורה ולא לא' מהגדולים ולא לשאר בני אדם מן העם אבל מנאל כל דור ודור בכל קהילותיהם שהיה בהן עניי תכלית עושים ופועלים גדול תכלית העושה וחלילה לי לחשוך הדורות ההם שהם לא היו גומלי חסד ורחמים דקה כי אמנם העניי ההוא אילו פשט ידו לקחת היו ממלאים ביתו וזהו פועלים אלה שלא היה רואה אלא היה מסתפק במלאכתו שהיה מתפרנסה אם הם צריכים אם דוחקים והיה צו למה שצדי אדם כי התורה מנעת מזה וכבר ידעת¹⁰ שהלל הזקן היה מוטב עשיר וזהו למד לפני משערים ואבטליון והיה עני תכלית העושה ומעלתו היתה כאשר ידעת מתלמידיו אשר נמשלו כמותו ואהרן ויהושע והקטן שנתלמדו¹¹ רבן יוחנן בן זכאי וז' ואין ספק למשל שאלו היה מורה לנאשי דורו ליהנות מהן לא היו מניחין אותו לחטוב עצים. ור' חנינא בן דוסא¹² שיהא בת קול ואמרה כל העולם [כלן] אינו מן אלה בשביל חנינא בני ויחננו בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש ולא היה מבקש מבני אדם¹³ וקרנא היה דיין בל"י והוא היה דלי דולא וכשהיו צדין בעלי הדין לפניו היה אומר תנו לי מי שידלה במקומי או תנו לי כדי שיתלמד ואדון לכם ואלו היו ישראל שצדוקים לא אכזרים ולא בלתי גומלי חסדים ולא מאכזר חסס מן החכמים וז' עניים שהיה מנהג דורו על שלא היו משערים אותם חלילה להם אבל הם בעצמם היו חסידים מאמינים האמת לעצמם והיו מאמינים בהש"ת ובמורת משה אשר זה יוכה האדם ללוי העושה¹⁴ ולא היו מתירים לעצמם לבקש ממנו מבני אדם והיו רואים שלקחתו היה חלול השם בעיני ההמון מפני שישעיהו התורה מלאכה מהמלאכות אשר יחיה הכס אדם ותחבה בעיניהם והיה מי שעושה זה דבר השם מה ואמנם החבו אלה המתגברים לחלוק על האמת ועל הפקוקים הפשוטים והנגלים בלקיחת ממון בני אדם בלתינו אל על כרחם מהמעשים אשר ימלאו בגמ' מאשי בעלי מומין גופותיהם או זקנים באו בימים עד שא"ל להם לעשות מלאכה שאין תחבולה להם אלא לקחת ממון מאחרים ואם לא מה יעשו ידעו דורו זה לא יורה התורה ואחיה תמלא המעשה אשר הביאו ראיה ממנו¹⁵ באמרו היתה כלניות סותר ממרתק תציל לתמה בעצל מוס שאינו יכול לעשות מלאכה אבל עם היכולת לא המציא אליו התורה דרך: ורבי יוסף היה¹⁶ מוליך עינים ממקום למקום והיה אומר (יפה) [גדולה] מלאכה שמחממת בעליה